

Paweł Motek

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej, 61-680 Poznań ul. Dziegielowa 27, pamo@amu.edu.pl*

Przestrzenne zróżnicowanie dochodów gmin z podatku rolnego

Zarys treści: W artykule przedstawiono prawną charakterystykę podatku rolnego oraz przestrzenne zróżnicowanie dochodów gmin z tego podatku w latach 2000–2008. Podatek rolny zaliczany jest do podatków majątkowych, w których opodatkowaniu podlegają grunty rolne. W 2000 r. dochody gmin z podatku rolnego wyniosły 0,7 mld zł (19 zł na 1 mieszkańca), a w 2008 r. już 1,2 mld zł (32 zł na 1 mieszkańca). Stanowiło to około 2% dochodów budżetowych gmin.

Słowa kluczowe: podatek rolny, dochody gmin, zróżnicowanie przestrzenne

Wstęp

Decentralizacja władzy publicznej jest jedną z naczelných zasad, na jakich Konstytucja RP z 1997 r. opiera ustrój Polski. Jej realizację ma zagwarantować przede wszystkim podział zadań publicznych i kompetencji, a także dochodów pomiędzy władze centralne a samorządy terytorialne. Najważniejszym źródłem dochodów budżetów gmin są dochody własne, do których należy zaliczyć głównie wpływy z podatków lokalnych, opłat lokalnych oraz majątku. Szczególne znaczenie mają podatki lokalne, m.in. podatek od nieruchomości, podatek rolny, podatek leśny oraz podatek od środków transportowych. W odniesieniu do nich organy stanowiące i wykonawcze samorządów lokalnych mają szereg uprawnień, składających się na tzw. władztwo podatkowe.

Celem opracowania jest przedstawienie przestrzennego zróżnicowania dochodów budżetów gmin z podatku rolnego oraz prawnej charakterystyki tego podatku. Zakres czasowy analizy obejmuje lata 2000–2008, a przestrzenny wszystkie gminy w Polsce. Do określenia lokalnych związków przestrzennych wykorzystano metody statystyki przestrzennej.

Charakterystyka podatku rolnego

Podatek rolny wraz z podatkiem od nieruchomości oraz podatkiem leśnym zaliczane są do grupy podatków majątkowych i składają się na system opodatkowania nieruchomości w Polsce. Podatek rolny regulowany jest przez ustawę z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym¹. Charakterystyka podatku objęła następujące elementy jego konstrukcji prawnej: 1) podmiot podatku, 2) przedmiot podatku, 3) podstawę opodatkowania i stawki podatku, 4) zwolnienia i ulgi oraz 5) obowiązek podatkowy i technikę poboru podatku.

Podmiot podatku

Podatnikami podatku rolnego są osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne, w tym spółki, nie posiadające osobowości prawnej, które są: 1) właścicielami gruntów, 2) posiadaczami samoistnymi gruntów, 3) użytkownikami wieczystymi gruntów oraz 4) posiadaczami zależnymi gruntów stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego. W przypadku gdy gospodarstwo rolne w całości lub w części zostało wydzierżawione na podstawie umowy zawartej stosownie do przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników lub przepisów dotyczących uzyskiwania rent strukturalnych, podatnikiem podatku rolnego jest dzierżawca. Natomiast, jeżeli grunty gospodarstwa rolnego zostały wniesione do spółdzielni produkcyjnej jako wkład gruntowy, podatnikiem podatku rolnego jest ta spółdzielnia. Jeżeli grunty stanowią współwłasność lub znajdują się w posiadaniu dwóch lub więcej podmiotów, obowiązek podatkowy ciąży solidarnie na wszystkich współwłaścicielach albo posiadaczach. Jednak w momencie, gdy grunty stanowią gospodarstwo rolne, obowiązek podatkowy ciąży na osobie będącej współwłaścicielem albo posiadaczem, która to gospodarstwo prowadzi.

Przedmiot podatku

Opodatkowaniu podatkiem rolnym podlegają grunty sklasyfikowane w ewidencji gruntów i budynków jako użytki rolne lub jako grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych, z wyjątkiem gruntów zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej innej niż działalność rolnicza. Zgodnie z ustawą działalnością rolniczą jest produkcja roślinna i zwierzęca, w tym również produkcja materiału siewnego, szkółkarskiego, hodowlanego oraz reprodukcyjnego, produkcja warzywnicza, roślin ozdobnych, grzybów uprawnych, sadownictwo, hodowla i produkcja materiału zarodowego zwierząt, ptactwa i owadów użytkowych, produkcja zwierzęca typu przemysłowego fermowego oraz chów i hodowla ryb.

¹ Tekst jednolity Dz.U. z 2006 r. nr 136, poz. 969 z późn. zm.

Podstawa opodatkowania i stawka podatku

Podstawę opodatkowania dla gruntów gospodarstw rolnych stanowi liczba hektarów przeliczeniowych. Gospodarstwem rolnym jest obszar gruntów sklasyfikowany w ewidencji gruntów i budynków jako użytki rolne lub jako grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych, o łącznej powierzchni przekraczającej 1 ha lub 1 ha przeliczeniowy. Liczba hektarów przeliczeniowych ustalona jest na podstawie powierzchni, rodzajów i klas użytków rolnych określonych w ewidencji gruntów i budynków, a także zaliczenia do okręgu podatkowego (art. 4, ust. 5 ustawy o podatku rolnym zawiera tabelę z właściwymi przelicznikami). Podstawą zaklasyfikowania do jednego z czterech okręgów podatkowych są warunki ekonomiczne i produkcyjno-klimatyczne panujące w danej gminie oraz mieście. Zaliczenie do konkretnego okręgu podatkowego następuje na mocy rozporządzenia ministra właściwego do spraw finansów publicznych². Jednakże sejmik województwa na wniosek rady gminy może po zasięgnięciu opinii izby rolniczej, w szczególnych, gospodarczo uzasadnionych wypadkach, zaliczyć niektóre gminy do innego okręgu podatkowego niż ten określony w rozporządzeniu. Nie może to jednak spowodować zmniejszenia liczby hektarów przeliczeniowych tego województwa o więcej niż 1,5%. Podobne uprawnienie w stosunku do wsi ma właściwa rada gminy, która po zasięgnięciu opinii izby rolniczej może w szczególnych, gospodarczo uzasadnionych wypadkach zaliczyć niektóre wsie do innego okręgu podatkowego. Nie może to spowodować zmniejszenia liczby hektarów przeliczeniowych dla danej gminy o więcej niż 1,5%.

Dla pozostałych gruntów podstawę opodatkowania stanowi liczba hektarów wynikająca z ewidencji gruntów i budynków.

Podatek rolny za rok podatkowy wynosi od 1 ha przeliczeniowego gruntów gospodarstw rolnych równowartość pieniężną 2,5 q żyta, natomiast od 1 ha pozostałych gruntów równowartość pieniężną 5 q żyta. Podstawą obliczenia stawki podatku jest średnia cena skupu żyta za pierwsze trzy kwartały roku poprzedzającego rok podatkowy, określana na podstawie komunikatu prezesa Głównego Urzędu Statystycznego. W tym zakresie szczególne uprawnienie przysługuje radzie gminy, która może obniżyć średnią cenę skupu żyta obowiązującą w danej gminie. Jednakże nie może to prowadzić do zniesienia obowiązku podatkowego i określenia ceny skupu żyta na poziomie zera (Etel, Presnarowicz 2005: 473).

Zwolnienia i ulgi

Ustawa o podatku rolnym w rozdziale 4 wymienia szereg zwolnień przedmiotowych i podmiotowych oraz katalog dopuszczalnych ulg w podatku rolnym. Zwolnienia przedmiotowe obejmują m.in.:

- 1) użytki rolne klasy V, VI, VIz, oraz grunty zadrzewione i zakrzewione ustanowione na użytkach rolnych,

² Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 10 grudnia 2001 r. w sprawie zaliczenia gmin oraz miast do jednego z czterech okręgów podatkowych (Dz.U. z 2001 r. nr 143, poz. 1614).

- 2) grunty orne, łąki i pastwiska objęte melioracją, w roku, w którym uprawy zostały zniszczone wskutek robót drenarskich,
- 3) grunty przeznaczone na utworzenie nowego gospodarstwa rolnego lub powiększenie już istniejącego do powierzchni nie przekraczającej 100 ha,
- 4) grunty gospodarstw rolnych powstałe z zagospodarowania nieużytków – na okres 5 lat, licząc od roku następnego po zakończeniu zagospodarowania,
- 5) grunty gospodarstw rolnych otrzymane w drodze wymiany lub scalenia – na 1 rok następujący po roku, w którym dokonano wymiany lub scalenia gruntów,
- 6) grunty gospodarstw rolnych, na których zaprzestano produkcji rolnej, z tym że zwolnienie może dotyczyć nie więcej niż 20% powierzchni użytków rolnych gospodarstwa rolnego, lecz nie więcej niż 10 ha – na okres nie dłuższy niż 3 lata,
- 7) użytki ekologiczne,
- 8) grunty wpisane do rejestru zabytków, pod warunkiem ich zagospodarowania i utrzymania zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- 9) grunty stanowiące działki przyzagrodowe członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, którzy: 1) osiągnęli wiek emerytalny, 2) są inwalidami zaliczonymi do I albo II grupy, 3) są niepełnosprawnymi o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności oraz 4) są osobami całkowicie niezdolnymi do pracy w gospodarstwie rolnym albo niezdolnymi do samodzielnej egzystencji.

Równie rozbudowany jest katalog zwolnień podmiotowych. Dotyczą one: 1) uczelni, 2) publicznych i niepublicznych jednostek organizacyjnych objętych systemem oświaty oraz prowadzących je organów, w zakresie gruntów zajętych na działalność oświatową, 3) placówek naukowych Polskiej Akademii Nauk, 4) prowadzących zakłady pracy chronionej lub zakłady aktywności zawodowej w zakresie gruntów zgłoszonych wojewodzie, jeżeli zgłoszenie zostało potwierdzone decyzją w sprawie przyznania statusu zakładu pracy chronionej lub zakładu aktywności zawodowej albo zaświadczeniem, 5) jednostek badawczo-rozwojowych, 6) przedsiębiorców o statusie centrum badawczo-rozwojowego oraz 7) Polskiego Związku Działkowców z tytułu użytkowania i użytkowania wieczystego gruntu rodzinnych ogrodów działkowych.

Ustawa o podatku rolnym wprowadza również kilka ulg. Szczególne znaczenie mają: 1) ulga inwestycyjna, 2) ulga z tytułu gruntów położonych na terenach podgórskich i górskich oraz 3) ulga w razie wystąpienia klęski żywiołowej.

Podatnikom podatku rolnego przysługuje ulga inwestycyjna z tytułu wydatków poniesionych na: 1) budowę lub modernizację budynków inwentarskich służących do chowu, hodowli i utrzymywania zwierząt gospodarskich oraz obiektów służących ochronie środowiska, 2) zakup i zainstalowanie deszczowni m.in. urządzeń melioracyjnych i urządzeń zaopatrzenia gospodarstwa w wodę oraz urządzeń do wykorzystywania na cele produkcyjne naturalnych źródeł energii (wiatru, biogazu, słońca, spadku wód). Ulga inwestycyjna przyznawana jest po zakończeniu inwestycji i polega na odliczeniu od należnego podatku rolnego od gruntów położonych na terenie gminy, w której została dokonana inwestycja, w wysokości 25% udokumentowanych rachunkami nakładów inwestycyjnych. Okres stosowania ulgi z tytułu tej samej inwestycji nie może być dłuższy niż 15 lat. Podatnik traci prawo do odliczenia od podatku rolnego niewykorzystanej kwoty ulgi inwestycyjnej w przy-

padku sprzedaży obiektów lub urządzeń, od których przyznana została ta ulga, lub przeznaczenia ich na inne cele.

Kolejna ulga dotyczy gruntów położonych na terenach górskich i podgórskich. Podatek rolny od gruntów położonych na terenach podgórskich i górskich obniża się o 30% dla gruntów klas bonitacyjnych I, II, IIIa, III, IIIb oraz o 60% dla gruntów klas IVa, IV i IVb. Miejscowościami położonymi na terenach podgórskich i górskich są miejscowości, w których co najmniej 50% użytków rolnych leży powyżej 350 m n.p.m. Wykaz tych miejscowości ustala sejmik województwa.

W razie wystąpienia klęski żywiołowej, która spowodowała istotne szkody w budynkach, ziemiopłodach, inwentarzu żywym lub martwym albo w drzewostanie, przysługuje ulgi podatnikom w podatku rolnym, polegające na zaniechaniu jego ustalania albo poboru w całości lub części. Wysokość ulgi zależy od rozmiarów strat spowodowanych klęską w gospodarstwie rolnym. Właściwym do stwierdzenia, czy w określonej miejscowości wystąpiła klęska żywiołowa, wydaje się np. przy gradobiciu Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, zaś organy samorządowe winny rozstrzygać, czy wywołała ona istotne szkody w ziemiopłodach³. Jeżeli klęska miała miejsce po zapłaceniu podatku za dany rok, ulgę stosuje się w następnym roku podatkowym.

Wykorzystując władztwo podatkowe, rada gminy, w drodze uchwały, może wprowadzić inne zwolnienia i ulgi przedmiotowe niż określone w ustawie.

Obowiązek podatkowy i technika poboru

Obowiązek podatkowy w podatku rolnym powstaje od pierwszego dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym zaistniały okoliczności uzasadniające powstanie tego obowiązku. Obowiązek podatkowy wygasa ostatniego dnia miesiąca, w którym przestały istnieć okoliczności uzasadniające ten obowiązek. Gdy obowiązek podatkowy powstał lub wygasł w ciągu roku, podatek rolny ustala się proporcjonalnie do liczby miesięcy, w których istniał obowiązek.

Organem podatkowym w sprawach podatku rolnego jest wójt, burmistrz albo prezydent miasta, właściwy ze względu na miejsce położenia gruntu. Jeżeli grunty położone są na terenie kilku gmin, podatek należy uiszczać na rachunek każdej z gmin, proporcjonalnie do ich powierzchni.

Zasady wymiaru i zapłaty podatku rolnego są inne dla osób fizycznych oraz osób prawnych i jednostek organizacyjnych nie posiadających osobowości prawnej. Osoby fizyczne mają obowiązek składać właściwemu organowi podatkowemu informacje o gruntach w terminie 14 dni od dnia zaistnienia okoliczności uzasadniających powstanie, zmianę albo wygaśnięcie obowiązku podatkowego. Wysokość podatku w drodze decyzji ustala organ podatkowy. Podatek jest płatny w ratach proporcjonalnych do czasu trwania obowiązku podatkowego w terminach: do dnia 15 marca, 15 maja, 15 września i 15 listopada roku podatkowego. Jeżeli w ciągu roku

³ Wyrok NSA z 13 lutego 1997 r., sygn. akt I SA /Po 509/96.

podatkowego nastąpiło zdarzenie powodujące wygaśnięcie lub zmianę obowiązku podatkowego w podatku rolnym, organ podatkowy dokonuje zmiany decyzji.

Osoby prawne, jednostki organizacyjne, w tym spółki, nie posiadające osobowości prawnej, jednostki organizacyjne Agencji Nieruchomości Rolnych, a także jednostki organizacyjne Lasów Państwowych są obowiązane: 1) składać w terminie do dnia 15 stycznia organowi podatkowemu właściwemu ze względu na miejsce położenia gruntów deklaracje na podatek rolny na dany rok podatkowy, a jeżeli obowiązek podatkowy powstał po tym dniu, w terminie 14 dni od dnia zaistnienia okoliczności uzasadniających powstanie tego obowiązku, 2) skorygować w ciągu 14 dni deklaracje, gdy wystąpiły zmiany, 3) wpłacać w ratach proporcjonalnych do czasu trwania obowiązku podatkowego, podatek w wysokości określonej w deklaracji podatkowej na rachunek budżetu właściwej gminy w terminach do dnia 15 marca, 15 maja, 15 września i 15 listopada.

Jeżeli grunty stanowią współwłasność lub znajdują się w posiadaniu osób fizycznych oraz osób prawnych, jednostek organizacyjnych, w tym spółek, nie posiadających osobowości prawnej, osoby fizyczne składają deklaracje na podatek rolny oraz opłacają podatek na zasadach obowiązujących osoby prawne.

Dochody gmin z podatku rolnego w latach 2000–2008

W latach 2000–2008 występował stały wzrost dochodów budżetów gmin z podatku rolnego (tab. 1). Na początku XXI w. przekraczały one 700 mln zł, a w 2008 r. osiągnęły poziom 1,2 mld zł. Stanowiło to około 2% ogółu dochodów gmin w Polsce. W przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2000 r. było to prawie 19 zł, a w 2008 r. niewiele ponad 32 zł.

Istotny wpływ na wysokość uzyskiwanych dochodów z podatku rolnego obok powierzchni gruntów sklasyfikowanych w ewidencji gruntów i budynków jako użytki rolne lub grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych zajętych na prowadzenie działalności rolniczej oraz wprowadzanych przede wszystkim zwolnień, ulg i umorzeń ma średnia cena skupu żyta, będąca podstawą określenia stawki podatku rolnego. W badanym okresie cena ta charakteryzowała się dużą zmiennością. Najniższy jej poziom odnotowano w latach 2000 i 2006 (poniżej 30 zł za 1 q). Spowodowało to, że samorządy lokalne w mniejszym stopniu korzystały z uprawnień do obniżania średniej ceny skupu żyta obowiązującej na terenie gminy. W rezultacie dochody gmin z podatku rolnego były niższe w 2000 r. o ponad 50 mln zł, a w 2006 r. o 22 mln zł, od tych, jakie gminy mogły uzyskać, gdyby nie korzystały z uprawnień do obniżenia średniej ceny skupu żyta. Najwyższą wartość średniej ceny skupu żyta odnotowano w 2008 r. – ponad 58 zł za 1 q. W wyniku obniżenia średniej ceny skupu żyta do gminnych budżetów nie wpłynęła kwota prawie 0,5 mld zł. Należy więc stwierdzić, że samorządy lokalne w przypadku wysokiej średniej ceny skupu żyta decydowały się na znaczne jej obniżenie, a w przypadku jej spadku rzadziej korzystały z przysługującego im uprawnienia.

Liczne zwolnienia i ulgi w podatku rolnym, a także decyzje organów podatkowych w sprawach umorzeń, odroczeń terminu zapłaty czy też rozłożenia płatności

podatku na raty spowodowały, że dochody gmin z tego podatku były każdego roku niższe o kolejne 40–50 mln zł. Można więc stwierdzić, że maksymalne dochody z podatku rolnego, jakie mogły uzyskać gminy w 2008 r., wyniosły 1,76 mld zł.

W całym badanym okresie dochody gmin z podatku rolnego były istotnie zróżnicowane przestrzennie. Świadczą o tym wartości współczynników zmienności, które każdego roku wynosiły około 85% (tab. 1). Najwyższe dochody z podatku rolnego w 2000 oraz 2008 r. osiągały duże obszarowo gminy wiejskie, w których dominowały użytki rolne zaliczone do najwyższych klas bonitacyjnych. Gminy te położone były głównie w Polsce północno-wschodniej (województwa warmińsko-mazurskie oraz podlaskie), a także północno-zachodniej (zachodniopomorskie i pomorskie) oraz w województwie lubelskim i opolskim (ryc. 1, 2). Do gmin o najwyższych dochodach w 2008 r. należy zaliczyć: Barciany (532,7 zł *per capita*, województwo warmińsko-mazurskie), Lelkowo (387,1 zł, warmińsko-mazurskie), Płoskinia (377,8 zł, warmińsko-mazurskie), Czyże (370,9 zł, podlaskie) oraz Pawłowiczki (365,6 zł, opolskie). W gminach tych wpływy z podatku rolnego stanowiły około 10% ogółu dochodów budżetowych. Z kolei najniższe dochody charakteryzowały głównie gminy miejskie oraz gminy o małej powierzchni, dużej lesistości, położone na terenach górskich i podgórskich, a także wchodzące w skład największych aglomeracji Polski. Gminy te zlokalizowane były głównie w południowej (województwa: małopolskie, śląskie, podkarpackie oraz świętokrzyskie) oraz północnej (pomorskie) części kraju. Wśród tych gmin najniższe dochody, poniżej 0,1 zł na mieszkańca, osiągały: Jastarnia, Hel i Sopot (wszystkie województwo pomorskie), Legionowo oraz Podkowa Leśna (mazowieckie), a także Giżycko i Mrągowo (warmińsko-mazurskie).

Tabela 1. Dochody budżetowe gmin z podatku rolnego

Lata	Dochody z podatku rolnego (w zł)	Dochody z podatku rolnego na 1 mieszkańca (w zł)	Utracone dochody z tytułu obniżenia ceny skupu żyta (w zł)	Utracone dochody z tytułu wprowadzonych zwolnień, ulg, umorzeń itd. (w zł)	Cena skupu żyta (w zł za 1 q)	Współczynnik zmienności (w %)*
2000	720 794 000	18,9	50 342 000	48 503 000	29,11	87,3
2001	791 711 737	20,8	144 507 407	45 909 670	35,82	87,1
2002	821 224 374	21,5	148 455 503	53 380 336	37,19	87,6
2003	878 174 500	23,0	78 454 870	55 667 477	33,45	82,4
2004	921 817 616	24,2	94 820 654	40 876 649	34,57	83,1
2005	966 768 799	25,4	133 187 312	46 344 669	37,67	82,7
2006	809 110 591	21,3	22 154 176	49 828 995	27,88	83,7
2007	931 517 103	24,5	131 175 008	27 907 813	35,52	83,8
2008	1 227 941 789	32,3	497 239 473	35 255 130	58,29	86,2

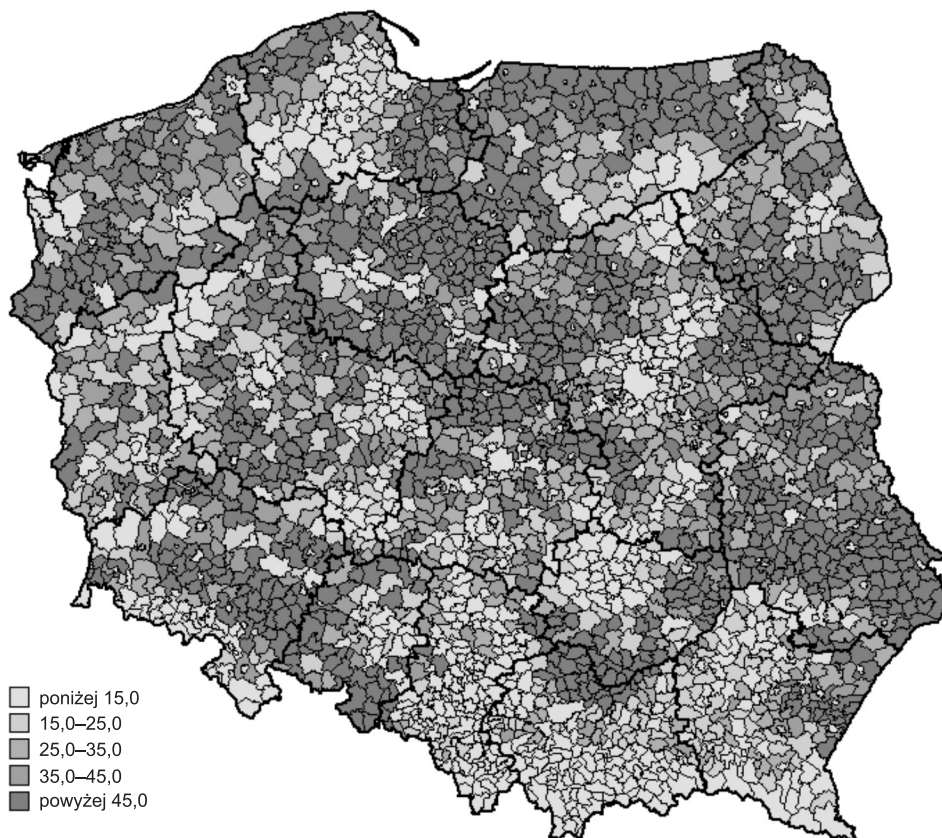
*Współczynnik zmienności obliczono jako stosunek odchylenia standardowego danej cechy do średniej arytmetycznej i wyrażono go w procentach.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – BDR GUS; sprawozdań z wykonania budżetów jednostek samorządu terytorialnego w latach 2000–2008, Ministerstwo Finansów; komunikatów prezesa GUS w sprawie średniej ceny skupu żyta.

Analiza lokalnych związków przestrzennych

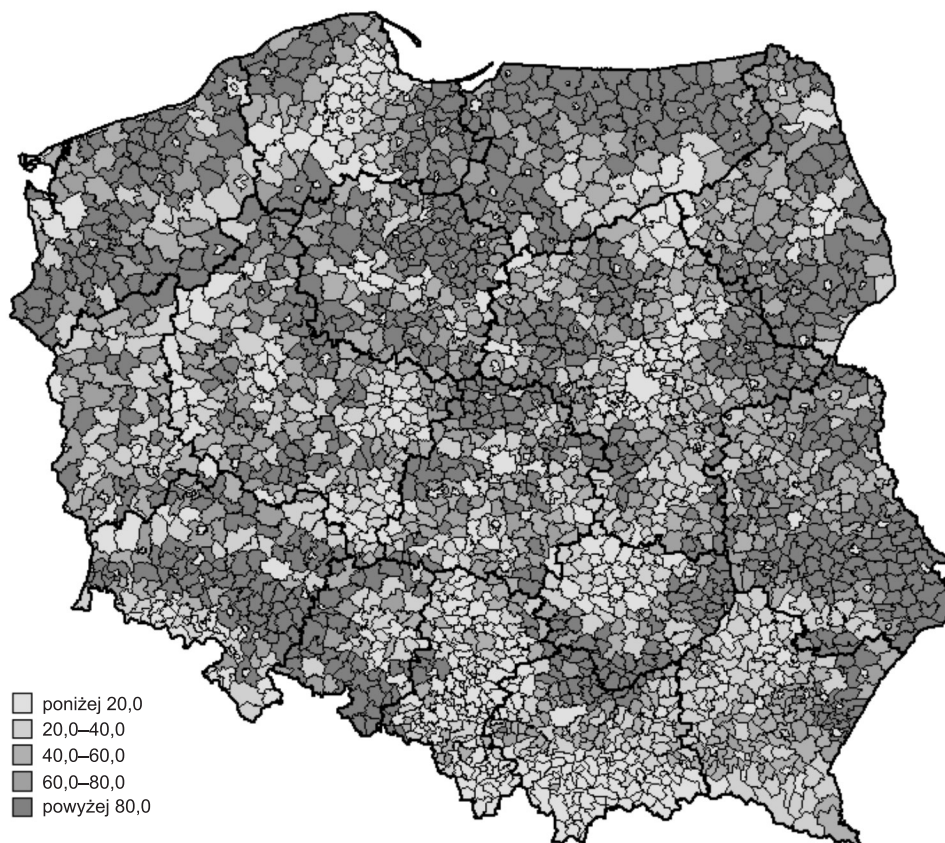
Analiza związków przestrzennych została przeprowadzona w oparciu o metody statystyki przestrzennej, które służą do określenia istnienia procesów autokorelacji przestrzennej. Według Bivanda (1980) autokorelacja ma miejsce wówczas, gdy występowanie jednego zjawiska w jednej jednostce przestrzennej powoduje zwiększenie się albo zmniejszenie prawdopodobieństwa wystąpienia danego zjawiska w jednostkach sąsiednich. W niniejszym opracowaniu spośród metod statystyki przestrzennej wykorzystano statystykę globalną *I* Moran oraz statystykę lokalną Moran *Ii*. Opis i zastosowanie tych statystyk można znaleźć m.in. w pracach: Cliffa, Orda (1973), Anselina (1995), Kopaczewskiej (2006), Janca (2006), Kossowskiego, Motka (2009).

Statystyka globalna *I* Morana pozwala określić ogólne podobieństwo jednostek przestrzennych pod kątem badanego zjawiska. Dodatnie i istotne wartości tej statystyki oznaczają występowanie autokorelacji przestrzennej, czyli podobieństwa

Ryc. 1. Dochody gmin z podatku rolnego w 2000 r. (w zł na 1 mieszkańca)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

Ryc. 2. Dochody gmin z podatku rolnego w 2008 r. (w zł na 1 mieszkańca)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDR GUS.

badanych obiektów w określonej odległości. Z kolei wartości ujemne wskazują na ujemną autokorelację przestrzenną i zróżnicowanie badanych obiektów.

Analiza lokalnych związków przestrzennych została przeprowadzona na podstawie jednego ze wskaźników LISA (*Local Indicators of Spatial Association*), zaproponowanych przez Anselina (1995) – statystyki lokalnej Morana I_i , która pozwala określić, czy dana jednostka przestrzenna sąsiaduje z jednostkami o podobnych czy też różnych wartościach badanej zmiennej. Dzięki temu możliwe jest wyznaczenie klastrów o niskich albo wysokich wartościach badanej zmiennej. W rezultacie można uzyskać:

- 1) jednostki przestrzenne o wysokich wartościach badanej zmiennej wraz z sąsiednimi jednostkami o podobnych (wysokich) wartościach,
- 2) jednostki przestrzenne o niskich wartościach badanej zmiennej wraz z sąsiednimi jednostkami o podobnych (niskich) wartościach,
- 3) jednostki przestrzenne o wysokich wartościach badanej zmiennej wraz z sąsiednimi jednostkami o niskich wartościach,

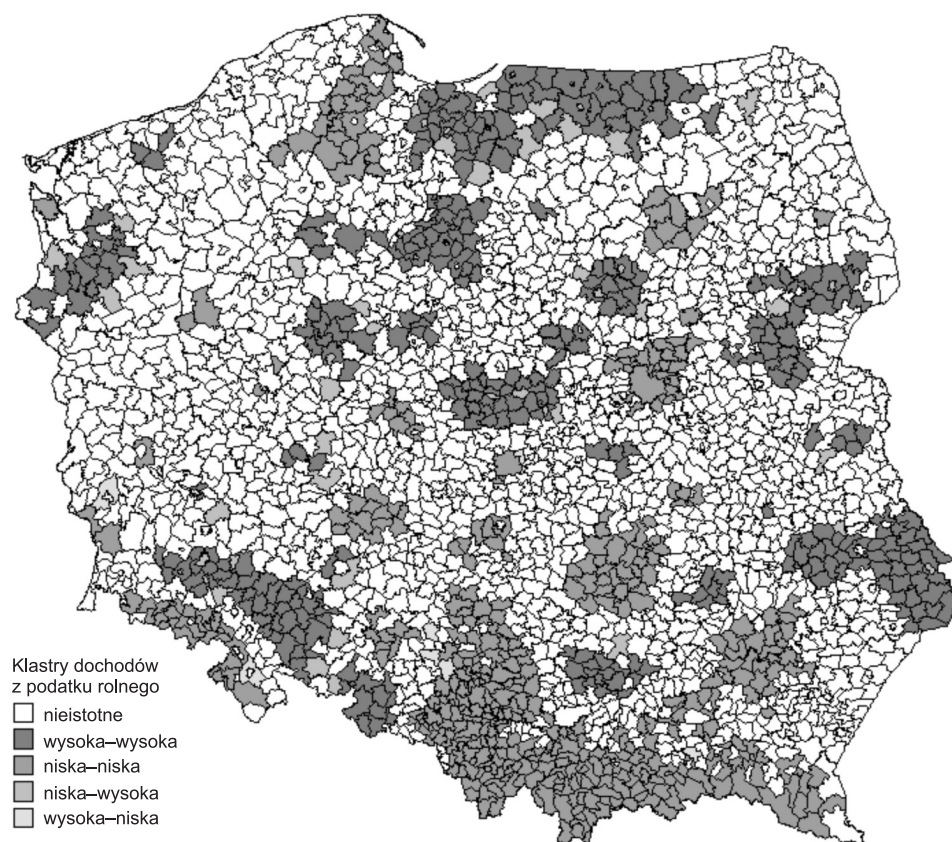
- 4) jednostki przestrzenne o niskich wartościach badanej zmiennej wraz z sąsiednimi jednostkami o wysokich wartościach,
- 5) jednostki przestrzenne bez statystycznie istotnej autokorelacji przestrzennej.

Badanie lokalnych związków przestrzennych przeprowadzono w ujęciu gminnym w latach 2000–2008. Jako zmienną przyjęto poziom dochodów budżetów gmin z podatku rolnego na 1 mieszkańca. Obliczenia wykonano w programie GeoDa.

Tabela 2. Autokorelacja przestrzenna dochodów budżetów gmin z podatku rolnego w latach 2000–2008

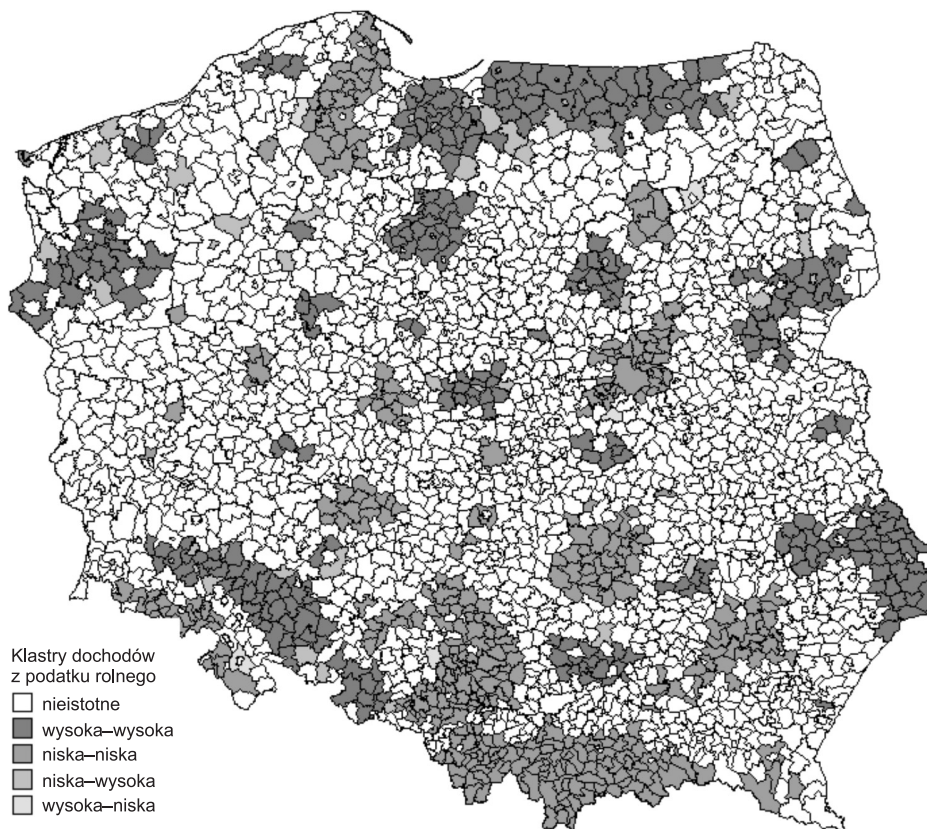
Lata	I Moran
2000	0,4871
2001	0,4852
2002	0,4817
2003	0,4803
2004	0,4870
2005	0,4862
2006	0,4862
2007	0,4947
2008	0,4863

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 3. Klastry dochodów budżetów gmin z podatku rolnego w 2000 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 4. Klastry dochodów budżetów gmin z podatku rolnego w 2008 r.
Źródło: Opracowanie własne.

Współczynniki autokorelacji przestrzennej dochodów budżetów gmin z podatku rolnego w badanym okresie były stabilne i istotne statystycznie (na poziomie 0,05), wynosząc w każdym roku około 0,5 (tab. 2). Świadczy to o występowaniu tendencji do skupiania się gmin o podobnych dochodach z podatku rolnego.

Uzyskane wartości lokalnej statystyki Morana *Ii* przedstawiono na rycinach 3 i 4. W latach 2000 i 2008 rozmieszczenie klastrów (istotne statystycznie na poziomie 0,05) wysokich i niskich wartości dochodów gmin z podatku rolnego niewiele się zmieniło. Klastry wysokich wartości zlokalizowane były głównie w województwach: warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim, podlaskim, lubelskim oraz dolnośląskimi i opolskim. Z kolei klastry niskich wartości występowały przede wszystkim w województwach: śląskim, małopolskim, podkarpackim, świętokrzyskim, pomorskim (klaster trójmiejski) oraz mazowieckim (klaster warszawski).

Podsumowanie

Badania przeprowadzone nad zróżnicowaniem przestrzennym dochodów budżetów gmin z podatku rolnego w latach 2000–2008 pozwalają stwierdzić, że:

- 1) dochody budżetów gmin z podatku rolnego wzrosły z 0,7 mld zł w 2000 r. do 1,2 mld zł w 2008 r.; w przeliczeniu na 1 mieszkańca było to odpowiednio 19 zł i 32 zł;
- 2) samorzady lokalne powszechnie korzystały z uprawnienia do obniżania średniej ceny skupu żyta obowiązującej na terenie danej gminy, która jest podstawą określania stawki podatku rolnego; w 2008 r. cena ta wyniosła 58 zł za 1 q, co było najwyższą wartością odnotowaną w badanym okresie; znaczne obniżenie ceny skupu żyta przez rady gmin w 2008 r. spowodowało, że dochody budżetowe były niższe o prawie 0,5 mld zł od tych, jakie gminy mogły uzyskać, gdyby stosowały maksymalne ceny;
- 3) w badanym okresie dochody gmin z podatku rolnego były istotnie zróżnicowane przestrzennie. Współczynniki zmienności wynosiły około 85%; najwyższe dochody (powyżej 200 zł na mieszkańca) uzyskiwały duże gminy wiejskie, posiadające wysokiej klasy użytki rolne, położone głównie w północno-wschodniej oraz północno-zachodniej Polsce; zdecydowanie niższe dochody (nawet poniżej 0,1 zł *per capita*) charakteryzowały gminy miejskie oraz o małej powierzchni, dużej lesistości oraz słabych jakościowo glebach; gminy te rozmieszczone były głównie w południowej i północnej części kraju;
- 4) w analizowanym okresie występowały tendencje do skupiania się gmin o podobnych dochodach z podatku rolnego, a rozmieszczenie i zasięg klastrów wysokich i niskich wartości niewiele się zmienił. Klastry wysokich wartości koncentrowały się w województwach północno-wschodnich, wschodnich oraz północno-zachodnich. Natomiast klastry niskich wartości w aglomeracjach: trójmiejskiej oraz warszawskiej, a także na południu Polski.

Literatura

- Anselin L. 1995. Local Indicators of Spatial Association – LISA. *Geographical Analysis*, 27: 93–115.
- Bivand R. 1980. Autokorelacja przestrzenna a metody analizy statystycznej w geografii. [W:] Z. Chojnicki (red.), *Analiza regresji w geografii*. PWN, Poznań, s. 23–38.
- Cliff A.D., Ord J.K. 1973. *Spatial Autocorrelation*. Pion, London.
- Etel L., Presnarowicz S. 2005. *Podatki i opłaty samorządowe. Komentarz*. Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- Janc K. 2006. Zjawisko autokorelacji przestrzennej na przykładzie statystyki I Morana oraz lokalnych wskaźników zależności przestrzennej (LISA) – wybrane zagadnienia metodyczne. [W:] T. Komornicki, Z. Podgórski (red.), *Idee i praktyczny uniwersalizm geografii, Dokumentacja Geograficzna*, 33: 76–83.
- Kopaczewska K. 2006. *Ekonometria i statystyka przestrzenna z wykorzystaniem programu R CRAN*. CeDeWu, Warszawa.
- Kossowski T., Motek P. 2009. Spatial Modelling of the Local Public Finance in Poland. *Studia Regionalia*, 24: 152–167.

Spatial differences in the revenues of communes from the agricultural tax

Abstract: The article presents a legal characterisation of the agricultural tax and spatial differences in the revenues of communes on this head over the years 2000–2008 in Poland. The agricultural tax is a type of property tax imposed on agricultural land. In 2000 the revenue of communes from the agricultural tax amounted to 0.7 billion zlotys (19 zlotys per capita), to climb to 1.2 billion (32 zlotys per capita) in 2008. This accounted for about 2% of the budgetary revenues of communes.

Key words: agricultural tax, revenues of communes, spatial differences

